

J. Le Bideau tyrimai: naujas požiūris į Lietuvos ir Lenkijos santykius tarpukariu iš Šiaurės Afrikos

Arūnas GUMULIAUSKAS
Šiaulių universitetas

Pagrindinės sąvokos: *J. Le Bideau, Lietuvos ir Lenkijos santykiai, Ambasadorių konferencija, tarpukaris, Vilniaus kraštas, demarkacinė linija, gyventojų susirašymas, Rygos taikos sutartis.*

Įvadas

Lietuvos ir Lenkijos santykių tarpukariu istoriografija turi per ilgus metus susiklosčiusias gan galias tradicijas (G u m u l i a u s k a s 2010, 310–320), kurios formavosi skirtingais istoriniais laikotarpiais bei buvo veikiamos konkrečių dviejų kaimyninių valstybių politinio gyvenimo realijų. Ši problema pradėta nagrinėti jau iškart po Lietuvos ir Lenkijos teritorinio konflikto 1920 metais. Pirmiausia ją bandė analizuoti politikai, teisininkai, visuomenės veikėjai. Deja, bet objektyviai pozicijai rūpimu klausimu didelį poveikį darė valstybės vykdoma politika bei visuomenėje susiformavusios nuotaikos. Ši aplinkybė ir nulėmė, jog lenkų bei lietuvių publikacijų išvados minėta problema kardinaliai skyrėsi (G u m u l i a u s k a s 2011, 5–7).

Lietuvos ir Lenkijos santykių raidos tarpukariu moksliniai tyrimai įgijo naują pagreitį sovietinės okupacijos metais. Galima teigti, kad šioje srityje abiejose šalyse atsirado net savotiški lyderiai (Ł o s s o w s k i 1966; Ł o s s o w s k i 1972; Ł o s s o w s k i 1982; Ł o s s o w s k i 1985; Ż e p k a i t ė 1973; Ż e p k a i t ė 1978; Ż e p k a i t ė 1980; Ż e p k a i t ė 1986). Nors istorikai savo tyrimuose rėmėsi marksistine metodologija, bet vis tiek rūpimos problemos vertinimai aiškiai nesutapo.

Šaltojo karo pabaiga bei komunistinės sistemos žlugimas sudarė kokybiškai naujas sąlygas Vidurio bei Rytų Europos šalių istorijos tyrinėjimams. Dėl to pradėjo keistis istorikų požiūris ir į Lietuvos ir Lenkijos santykius tarpukariu. Šiuo laikotarpiu jaučiama mokslinių publikacijų skaičiaus rūpimu klausimu didėjimo tendencija. Greta jau žinomų Reginos Žepkaitės (Ż e p k a i t ė 1990) bei Piotro Losovskio (Ł o s s o w s k i 1990; Ł o s s o w s k i 1996; Ł o s s o w s k i 1997; Ł o s s o w s k i 2001) Lietuvos ir Lenkijos santykių problemą tarpukariu pradėjo tyrinėti kur kas daugiau istorikų (C e n c k i e w i c z 2005; G u m u l i a u s k a s 2006; G u m u l i a u s k a s 2007; G u m u l i a u s k a s

2008; Kasparavičius 2002; Kosman 1992; Laurinavičius 1997; Laurinavičius 2004; Lenarczyk 1999; Prazauskas 2004; Sawicki 1998; Sierpowski 1990; Vilkelis 2006; Žalys 2007; ir kt.). Jų publikacijos dėl suprantamų priežasčių išsiskyrė žymiai platesnės šaltinių bazės analize, gilesnėmis išvalgomis. Kita vertus, vis dar jaučiamos kaimyninių šalių mokslininkų komunikavimo spragos. Tokią situaciją, matyt, sąlygoja šaltinių prieinamumo, pagaliau kalbos barjero problema. Antai tik nedaugelis lenkų istorikų savo darbuose remiasi naujausia lietuvių istoriografija (Bucowski 2006). Todėl iki šių dienų galima pastebėti kaimyninių šalių mokslininkų nesuskalbėjimo pavyzdžių rūpima tema. Vienas jų – požiūris į 1923 m. kovo 15 d. Ambasadorių konferencijos* nutarimą „Dėl Lenkijos rytinės sienos“ (LLS 1998, 69–72). Šio dokumento Pirmoji Lietuvos Respublika nepripažino, o nustatytą sieną vadino demarkacine arba administracine linija. Beje, pastarasis terminas vartojamas jau ir Antrosios Lietuvos Respublikos mokykliniuose vadovėliuose. Kita vertus, minėtos tarptautinės institucijos nutarimo priėmimo aplinkybės praktiškai nėra nagrinėtos lietuvių istoriografijoje. Tuo tarpu lenkų istorikai Ambasadorių konferencijos sprendimą laiko savaiame suprantamu bei logišku. Šiuo atžvilgiu susidomėjimą turėtų kelti Jeano Le Bideau teisės mokslų daktaro disertacija „Lietuvos ir Lenkijos santykiai“ (Le Bideau 1934), apginta 1934 m. gegužės 4 d. Alžyro universiteto Teisės fakultete. Tad šio straipsnio *tikslas* – atskleisti ir įvertinti J. Le Bideau požiūrį į jau minėto Ambasadorių konferencijos dokumento priėmimo aplinkybes.

J. Le Bideau požiūris į 1923 m. kovo 15 d. Ambasadorių konferencijos nutarimą

Nuo XIX a. vidurio iki 1962 m. Alžyras priklausė Prancūzijai. Todėl pastarosios politinė, ekonominė, kultūrinė įtaka šios Šiaurės Afrikos šalies raidai buvo ypač ženkli. Alžyro universitetas tapo regioniniu prancūzų mokslo bei kultūros centru. Vadinas, čia mokslininkų teisės ir politinės istorijos tyrimai negalėjo būti neveikiami oficialios Paryžiaus pozicijos. Į šią prielaidą būtina atsižvelgti, analizuojant J. Le Bideau darbą.

Teisės mokslų daktaro disertacija susidėjo iš įvado, trijų skyrių, išvadų bei priedų (7 tarptautiniai juridiniai dokumentai ir 3 žemėlapiai). Įvade aptartos Lie-

* Ambasadorių konferencija – Antantės Aukščiausios Tarybos nutarimu sudaryta vykdomoji institucija, nuo 1919 iki 1931 m. veikusi Paryžiuje ir turėjusi prižiūrėti Versalio taikos sutarties nuostatų įgyvendinimą. Ambasadorių konferenciją sudarė Jungtinės Karalystės, Italijos ir Japonijos ambasadoriai Prancūzijoje bei Prancūzijos užsienio reikalų ministras, kuris kartu buvo ir konferencijos prezidentas. JAV ambasadorius turėjo stebėtojo teises, kadangi JAV Senatas neratifikavo Versalio sutarties ir nedalyvavo Tautų Sąjungos veikloje. Faktiškai konferencija buvo neformali Tautų Sąjungos politiškai įtakingiausių valstybių institucija, dalyvavusi įvairių teritorinių konfliktų Europoje sprendimuose, tarp jų: Zaolzės konfliktas tarp Lenkijos ir Čekoslovakijos, Vilniaus konfliktas tarp Lenkijos ir Lietuvos, Klaipėdos priklausomybės klausimas.

tuvos ir Lenkijos santykių istorinės, etninės, konfesinės, ekonominės problemos. Istorinė analizė aprėpė laikotarpį nuo Lietuvos valstybės formavimosi iki jos atkūrimo 1918 metais (Ibid., 6–25). Autorius čia daugiau dėmesio skyrė Krėvos, Vilniaus–Radomo sutarčių, Horodlės, Liublino unijų sudarymo aplinkybėms. Analizuodamas pastarąjį dokumentą, J. Le Bideau tvirtino, kad politinis abiejų šalių susitarimas virto ir ekonominiu, suteikęs teisę lenkams įgyti nekilnojamąjį turtą Lietuvoje. Būtent nuo tada, anot jo, Vilnių užplūdo lenkai, kurie čia „XVI a. įkūrė savo universitetą“ (Ibid., 12). Nors po Liublino unijos susikūrusią naująją valstybę J. Le Bideau laikė federacine, kurios „kiekvienas komponentas turėjo plačią autonomiją“ (Ibid.), bet ją vadino Lenkija. Tai buvo tipiškas Lietuvos istorijos stereotipas, vyravęs Vakarų valstybių politinio elito (ir ne tik) sąmonėje. Šią problemą taip pat akcentavo Paryžiaus taikos konferencijoje dalyvavęs Petras Klimas: „<...> Visų valstybių taikos delegacijoms mes išsiuntinėjome mūsų istorijos abėcėles, kur ryškiais bruožais išpiešėme ne tik kalbos ir etnografijos duomenis, bet lygiagrečiai vaizdavome Lietuvos politinius santykius su Lenkija nuo XIV a. pabaigos <...>“ (K l i m a s 1990). Todėl J. Le Bideau vienpusiškai interpretavo 1918 m. rugpjūčio 29 d. Sovietų Rusijos Liaudies Komisarų Tarybos dekretą, panaikinusių visus juridinius aktus (1772-06-25, 1773-09-19, 1793-01-23, 1795-10-24, 1796-07-12 ATR padalijimų sutartis, 1815 m. Vienos kongreso nutarimus, 1820-04-24 ir 1820-10-16 Rusijos–Prūsijos sutartis), kurie „prieštaravo tautų apsisprendimo teisei ir lenkų tautos siekiui turėti savo valstybę“ (L e B i d e a u 1934, 21). Po šio dokumento paskelbimo, anot autoriaus, „sugrįžta į padėtį iki pirmojo (Lenkijos) padalijimo“ (Ibid.). Tokia pozicija tik sutvirtino opinią, jog lietuviai su lenkais pirmiausia turėjo susitarti dėl 1569 m. Liublino unijos pagrindu įkurtos valstybės likimo, o tik po to kalbėti apie tautų apsisprendimo teisę. Remiantis pastarąja išvada, autorius gana skeptiškai vertino Krašto (Lietuvos, Lietuvos Valstybės) Tarybos veiksmus 1917–1918 m. ir traktavo juos, kaip Vokietijos politikos praktinę realizaciją regione: „<...> kongreso [Vilniaus lietuvių konferencijos. – *Aut. pastaba*] nariai buvo paskirti vokiečių <...> tarp jų nebuvo nei vieno lenkų, rusų, žydų atstovo <...> tai buvo okupacinės valdžios organas, neturėjęs Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės tautų įgaliojimo <...>“ (Ibid.). Tad Lietuvos valstybės atkūrimo procese J. Le Bideau įžvelgė tarptautinės teisės normų pažeidimus. Štai tokia istorinio fakto traktuotė figūravo mokslo darbe, praėjus 16 metų nuo Vasario 16-osios akto paskelbimo! Kita vertus, disertacijoje remtasi autoritetingais to meto prancūzų mokslininkais. Vienas jų – Henry Archambault de Montfort – tarptautinių studijų instituto ir Lenkijos studijų centro Paryžiuje profesorius, buvęs Prancūzijos užsienio reikalų ministras (1917 m.), specialusis dienraščio „Le Temps“ korespondentas Lenkijoje ir Baltijos šalyse (1923–1932 m.), paskelbęs ne vieną publikaciją Lenkijos, Suomijos, Baltijos valstybių politikos bei istorijos klausimais. Deja, bet net XX a. ketvirtajame dešimtmetyje dalies Prancūzijos politinio elito ir intelektualų požiūris į Lietuvos valstybingumo atkūrimą tebebuvo skeptiškas.

Lietuvos ir Lenkijos teritorinio konflikto tarpukariu svarbiausiu židiniu tapo Vilniaus kraštas. Ši problema nagrinėjama ir J. Le Bideau darbe. Disertacijos autorius

į istorinės lietuvių sostinės priklausomybės problemą pažvelgė per demografinę bei vartojamos gimtosios kalbos prizmę. Jis abejojo visuotinių gyventojų surašymų (1897, 1923 m.) duomenų tikslumu, kuriuos veikė politinė situacija bei didelė žmonių migracija. Kita vertus, J. Le Bideau savo darbe tendencingai naudojosi 1919 m. Vilniaus krašto lenkų surašymo (!?) rezultatais. Remiantis jais, darbe konstatuota, jog minėtu laikotarpiu Vilniuje gyveno 56,2 %, Vilniaus krašte – 87,3 %, Trakuose – 53,8 %, Švenčionyse – 44,3 % lenkų (Ibid., 27). Šio abejotino (vyko karas) Vilniaus krašto gyventojų surašymo duomenų skaitmeninė išraiška atrodo mažai tikėtina. Antai rūpimame regione 1919 m. lenkų gyveno 503 000, žydų – 84 810, baltarusių – 64 295, lietuvių – 52 804, rusų, latvių, vokiečių – 30 166 (Ibid.). Be to, autorius tvirtino, kad lenkai daugiausia gyveno mieste arba buvo stambūs žemvaldžiai. Siekiant sutvirtinti minėtų surašymo duomenų pagrįstumą, disertacijos prieduose pateikti keli žemėlapiai. Viename jų vaizduojamas lenkų tautybės gyventojų išplitimas Lietuvos Respublikos teritorijoje bei šiauriniame Lenkijos Respublikos regione (žr. 1 priedą), o kitame – lietuvių tautybės gyventojų išplitimas analogiškose žemėse (žr. 2 priedą). Daug klausimų čia kyla dėl Kauno bei jo apylinkių gyventojų tautinės sudėties, nes šioje teritorijoje, remiantis žemėlapių duomenimis, gyveno 1–5 % lietuvių bei 50–75 % lenkų. Štai kodėl Le Bideau nepasitikėjo pirmojo Lietuvos Respublikos visuotinio gyventojų surašymo duomenimis (Ibid., 28). Jis abejojo, kad Kaune tuo metu galėjo gyventi tik 4,54 % lenkų (LG 1923, XXXVIII).

Sprendžiant gimtosios kalbos vartojimo klausimą Vilniaus krašte, disertacijos autorius išreiškė gana tvirtą nuomonę: „<...> atrodo, kad Lenkijos vyriausybė yra teisi sakydama, kad lenkų kalba yra labiausiai paplitusi kalba ginčijamoje teritorijoje <...>“ (Le Bideau 1934, 29). Jis aiškino, „<...> kad maždaug iki 1860 m. lietuviškai buvo kalbama per šimtą kilometrų į pietus ir į rytus nuo Vilniaus <...>“ (Ibid.). Tad, anot Le Bideau, Vilnius, anksčiau buvęs Lietuvos sostine, dabar tapo Lenkijos universitetiniu centru. Darbe teigiama, kad kaimyninės šalys turi daug istoriškai susiklosčiusių bendrų sąlyčio taškų. Dėl šios priežasties konfliktas tarp Kauno ir Varšuvos atrodo gana nenormaliai. Vis dėlto, autoriaus nuomone, Vilnius ir Vilniaus kraštas „<...> etniniu požiūriu turėtų priklausyti Lenkijai <...>“ (Ibid., 31). Vadinasi, Le Bideau visiškai pritarė 1923 m. kovo 15 d. Ambasadorių konferencijos nutarimo „Dėl Lenkijos rytinės sienos“ turiniui. Jis net vieną savo darbo poskyrių pavadino „Generolo Želigovskio ištiesta pagalbos ranka 1920 m. spalio 8 d.“ (Ibid., 80–89) ir taip parodė, kad Suvalkų sutarties sulaužymas bei lenkų maištininkų agresija tapo geriausia išeitimi iš užsitęsusio kaimyninių šalių teisinio konflikto.

Ambasadorių konferencijos požiūrio į Lietuvos ir Lenkijos konfliktą klausimu

Lietuvos valstybingumo atkūrimo bei tarptautinio pripažinimo procesas klostėsi labai sunkiai. Tam įtakos turėjo ne tik svarbios geopolitinės permainos Europoje, bet ir istorinė šalies praeitis. Didžiosios Vakarų valstybės į Lietuvos nepriklausomybę žiūrėjo su nepasitikėjimu, net įtariai, o prasidėję teritoriniai konfliktai su Lenkija grovė jų antikomunistinio kordono konstravimo planus. Neigiamas požiūris

į lietuvių norą pakeisti Versalio sistemą atsispindėjo ir Le Bideau darbe. Tačiau problemos sprendimo variantai čia buvo žymiai sudėtingesni nei vien tik vietinių gyventojų tautinis susivokimas. Kita vertus, šis abiejų pusių eskaluotas klausimas tiesiogiai prisidėjo prie šalių konfrontacijos.

Tautinė konkretaus regiono gyventojų priklausomybė paprastai nustatoma, atlikus visuotinių jų surašymą. Pirmoji oficiali tokia akcija organizuota dar 1897 m., kada lietuviškos žemės priklausė Rusijos imperijai ir buvo padalytos į gubernijas. Reikia pasakyti, jog surašymo metu gyventojai neskirstyti pagal tautybes. Apsiribota tik jų gimtosios kalbos identifikavimu. Remiantis surašymo rezultatais, nustatyta, kad lietuviškiausioje Kauno gubernijoje gyveno 1 544 564 žmonių, iš kurių 574 853 (37,22 %) gimtąja kalba laikė lietuvių kalbą, 444 921 (28,81 %) – žemaičių, 212 028 (13,73 %) – žydų (jidiš), 139 618 (9,04 %) – lenkų, 112 352 (7,27 %) – rusų, 35 188 (2,28 %) – latvių, 21 762 (1,41 %) – vokiečių, 1 612 (0,1 %) – totorių, 2 230 (0,14 %) – kitas kalbas (KG, 2–3). Tad lietuviai bei žemaičiai sudarė gyventojų daugumą šiame regione. Kita vertus, reikėtų paprieštarauti Stasiui Vaitiekūnui, kuris gyventojų skirstyme į lietuvius ir žemaičius išvelgė „<...> caro politikos „skaldyk ir valdyk“ pasireiškimą iš vienos pusės, o iš kitos – bandymą nuslėpti tikrąjį lietuvių skaičių <...>“ (V a i t i e k ū n a s 2006, 89). Etninė žemaičių tapatybė turėjo gilią istorinę šaknis. Todėl nieko nuostabaus, kad XIX a. pabaigoje dalis gyventojų save identifikavo žemaičiais.

Vilniaus gubernijoje „lietuviškais“ regionais tuo metu buvo galima laikyti Vilniaus, Švenčionių, Trakų apskritis. Surašymo metu minėtuose administraciniuose-teritoriniuose vienetuose užfiksuota atitinkamai 363 313, 172 231, 203 401 gyventojų (VGI, V). Vilniaus apskrityje baltarusių kalbą gimtąja laikė 93 858 (25,83 %) asmenys, žydų (jidiš) – 77 220 (21,25 %), lietuvių – 76 018 (20,92 %), lenkų – 72 858 (20,05 %), rusų – 38 405 (10,57 %), vokiečių – 2 121 (0,58 %), latvių – 211 (0,06 %), žemaičių – 124 (0,03 %) (VGII, 68–69). Švenčionių apskrityje kalbiniu atžvilgiu susiklostė panaši situacija. Čia baltarusių kalbą gimtąja laikė 81 837 (47,52 %) žmonės, lietuvių – 58 133 (33,75 %), žydų (jidiš) – 12 275 (7,13 %), lenkų – 10 287 (5,97 %), rusų – 9 317 (5,41 %), vokiečių – 101 (0,06 %), latvių – 31 (0,02 %) (Ibid., 70–71). Tuo tarpu Trakų apskrityje šioje srityje aiškiai dominavo lietuvių kalba. Ją gimtąja kalba deklaravo 118 140 (58,08 %) gyventojų. Po to ėjo baltarusių (32 013, arba 15,74 %), lenkų (22 854, arba 11,24 %), žydų (jidiš) – 19 398 (9,54 %), rusų (9 461, arba 4,65 %), vokiečių (392, arba 0,19 %), žemaičių (18, arba 0,01 %) bei latvių (13, arba 0,006 %) kalbos (Ibid.). Pateikti duomenys aiškiai parodo, kad XIX a. pabaigoje nei Vilniaus, nei Trakų, nei Švenčionių apskrityse lenkų tautybės asmenys nesudarė gyventojų daugumos. Tad galima daryti prielaidą, kad baltarusiai, rusai po generolo L. Želigovskio karinės invazijos į Vilniaus kraštą dėl įvairių sumetimų galėjo pakeisti savo tautybę.

Vis dėlto miestuose situacija kalbiniu atžvilgiu kardinaliai skyrėsi. Tam įtakos turėjo agrarinio krašto specifika. XIX a. pabaigoje iš 2,7 mln. etnografinių Lietuvos žemių gyventojų 11 % gyveno miestuose, o 93,3 % lietuvių sudarė valstiečiai. Atkūrus valstybingumą, padėtis šioje srityje ženkliai nesikeitė. Antai 1923 m. (be

Vilniaus ir Klaipėdos krašto) 82,3 %, o 1939 m. 77,1 % Lietuvos gyventojų gyveno kaime. Vadinasi, Le Bideau teisingai pastebėjo, jog lenkai daugiausia gyveno Lietuvos miestuose. Tai patvirtino ir 1897 m. visuotinio gyventojų surašymo rezultatai. Antai iš 154 532 vilniečių lenkų kalbą gimtąja laikė 47 641 (30,83 %) asmenys. Po to ėjo rusų (31 429, arba 20,34 %), baltarusių (6 509, arba 4,21 %), lietuvių (3 124, arba 2,02 %), vokiečių (1 733, arba 1,12 %), latvių (184, arba 0,12 %), žemaičių (0,07 %) kalbos (Ibid., 68–69). Tačiau šiuo atžvilgiu istorinėje Lietuvos sostinėje dominavo žydai, nes 61 844 (40,02 %) asmenys gimtąja laikė jidiš kalbą (Ibid., 72). Beveik analogiška situacija buvo susiklosčiusi ir Kauno mieste. Čia iš 70 920 kauniečių 35,32 % buvo žydai, 27,5 % – rusai, 22,76 % – lenkai, 5,77 % – lietuviai, 4,71 % – vokiečiai, 1,53 % – totoriai, 0,85 % – žemaičiai, 0,096 % – latviai (KG, 88). Tad didžiuosius Lietuvos miestus kalbiniu atžvilgiu XIX a. pabaigoje galima labiau laikyti žydiškais nei lenkiškais. Kita vertus, vien tik šis aspektas negalėjo nulemti asmens priklausomybės vienai ar kitai tautybei. Tokį požiūrį tik patvirtino 1897 m. Suvalkų gubernijos visuotinio gyventojų surašymo duomenys. Šiuo atveju naudotasi įvairaus dydžio administracinių-teritorinių vienetų surašymo rezultatais. Antai Alytaus valsčiuje iš 562 žydų visi namuose kalbėjo jidiš kalba. Savo gimtajai kalbai buvo ištikimi ir čia gyvenantys 4 baltarusiai. Tuo tarpu iš 3 516 lietuvių namuose lietuviškai kalbėjo 3 445 asmenys, o iš 704 lenkų gimtąją kalbą namuose vartojo 691. Įdomu, kad nei vienas valsčiaus gyventojas nepriskyrė savęs vokiečių tautybei, bet namuose vokiškai kalbėjo 89 asmenys (SG, 122).

Veisiejų miestelyje namuose gimtąja kalba šnekėjo visi čia gyvenantys žydai (1 802) bei baltarusiai (4), o iš 588 prisiskyrusių save lietuviams asmenų 208 namuose vartojo lietuvių, 350 – lenkų, 30 – vokiečių kalbą (Ibid., 64). Seirijų miestelyje kalbiniu atžvilgiu susiklostė dar painesnė padėtis. Čia visi 2 834 gyvenantys žydai namuose vartojo jidiš kalbą. Tačiau iš 800 lietuvių tautybei save prisiskyrusių gyventojų buityje tik 533 šnekėjo lietuviškai. Lenkais save laikė 28 asmenys, bet namuose lenkiškai kalbėjo net 170. Vadinasi, dalis deklaruotų lietuvių buityje vartojo vokiečių (114), rusų (11) bei lenkų (142) kalbas (Ibid., 64).

Marijampolės mieste susiklostė taip pat panaši situacija. Čia gyvenantys 5 074 žydai buityje vartojo jidiš kalbą. Tuo tarpu iš 1 210 lietuvių namuose lietuviškai tekalbėjo 76 asmenys. Vos 176 miestiečiai save identifikavo lenkais, o namuose lenkų kalbą vartojo net 821 marijampolietis. Vadinasi, kiti save identifikavę lietuviais asmenys buityje kalbėjo vokiškai (359), rusiškai (130), lenkiškai (645) (Ibid., 156). XIX a. pabaigoje, stiprėjant lietuvių tautinio atgimimo sąjūdžiui bei tvirtėjant lietuvių kalbos pozicijoms, prasidėjo krašto lituanizacijos procesas. Valskybingumo atkūrimas jam suteikė naują impulsą. Tačiau miesto, kur tvirtesnes pozicijas užėmė kitakalbiai, lietuvinimas užsitęsė kiek ilgiau. Kita vertus, ir čia jautėsi vis tvirtesnė lietuviybės plėtra. Antai 1918 m. gruodžio 18–19 d. į Kauno miesto tarybą išrinkta 30 lenkų, 22 žydai, 12 lietuvių, 6 vokiečiai, 1 rusas. Dėl daugiakalbystės pirmasis šios institucijos posėdžio protokolas (1918-12-23) surašytas rusiškai. Lietuviškas buvo tik antspaudas „Kauno miesto taryba“ (J a n a u s k a s 2003, 34). Tačiau 1929 m. rusų kalba iš Kauno miesto tarybos galutinai išstumta

(Ibid., 45). Tad galima daryti prielaidą, kad generolo L. Želigovskio karinė invazija į Vilnių „išgelbėjo“ miestą nuo lituanizacijos poveikio. Na, o Le Bideau darbe pateikti žemėlapiai, švelniai tariant, iškreipė realią padėtį. Kita vertus, ne tautinė gyventojų sudėtis Vilniaus krašte tapo pagrindine priežastimi priimti jau minėtą Ambasadorių konferencijos nutarimą „Dėl Lenkijos rytinės sienos“.

Didžiosios Vakarų šalys Lietuvos valstybingumo bei sienų nustatymo klausimą tiesiogiai siejo su antikomunistinio fronto formavimo problema. Šia prasme lietuvių ir lenkų teritorinis ginčas turėjo būti išspręstas kompleksiskai: 1) Vilniaus krašto priklausomybė; 2) Klaipėdos krašto priklausomybė; 3) Nemuno internacionalizacija. Suvalkų krašto priklausomybės problemai spręsti Lietuva, vykstant Nepriklausomybės kovoms, neturėjo nei militarinių, nei politinių pajėgumų.

Iki 1921 m. rugsėjo 22 d., kada Lietuva buvo priimta į Tautų Sąjungą, ją *de jure* buvo pripažinusi tik Vokietija (1918-03-23), Sovietų Rusija (1920-07-12), Latvija (1921-02-12), Estija (1921-03-02), Meksika (1921-05-05), *de facto* – Švedija (1918-12-12), Norvegija (1919-08-22), Anglija (1919-09-24), Latvija (1919-11-08), Suomija (1919-11-17), Prancūzija (1920-05-11), Lenkija (1920-07-04) (LVA 1, 40). Lietuviškajai diplomatijai buvo labai svarbi Ambasadorių konferencijos pozicija valstybingumo atkūrimo klausimu, nes šiai institucijai priklausiusios šalys darė didžiausią įtaką Tautų Sąjungai. 1922 m. lapkričio 18 d. Lietuvos Respublikos Ministras Pirmininkas ir užsienio reikalų ministras Ernestas Galvanauskas pasirašė raštą Ambasadorių konferencijos pirmininkui Raymond’ui Poincaré, kurį lapkričio 28 d. adresatui įteikė Lietuvos vyriausybės atstovas Paryžiuje Oskaras Vladislas Milašius (Ibid., 71–74). Dokumente išdėstyta argumentuota Kauno pozicija, jog dėl Lenkijos agresijos bei Suvalkų sutarties sulaužymo atmetama galimybė internacionalizuoti Nemuną. Be to, rašte lietuviai išreiškė viltį, kad po Lietuvos pripažinimo *de jure* jiems bus grąžintas Klaipėdos kraštas. Kauno nota tenkino Ambasadorių konferenciją. Ji 1922 m. gruodžio 20 d. pripažino Lietuvą *de jure*. Šio istorinio įvykio išvakarėse apie Ambasadorių konferencijos poziciją konfidencialiame susitikime Bronių Kazį Balutį informavo anglų atstovas Paryžiuje A. Dilley. Jis paaiškino, kad didžiosios Vakarų šalys nepareišė savo pozicijos trimis Lietuvos ir Lenkijos santykių aspektais: „1) ar tarp Lenkijos ir Lietuvos egzistuoja karo stovis? 2) jeigu karo stovis egzistuoja, tai ar jo pobūdis leidžia atidėti Nemuno internacionalizavimo klausimą? 3) kuri pusė šiame teritoriniame konflikte teisi?“ (Ibid., 37).

Vis dėlto 1923 m. vasario 3 d. Tautų Sąjungos Taryba, susipažinusi su Lietuvos ir Lenkijos vyriausybių nuomonėmis, priėmė nutarimą „Dėl Tautų Sąjungos Karinės kontrolės komisijos 1920 m. lapkričio 30 d. nustatytos neutralios juostos padalijimo“, pagal kurį Vilniaus kraštas liko Lenkijos pusėje (LLS 1998, 67–68). Beveik po mėnesio pasirodė jau minėtas Ambasadorių konferencijos dokumentas, galutinai nustatęs Lenkijos rytinę sieną. Tad kas tokio reikšmingo rūpimame regione nutiko po 1922 m. gruodžio 22 d.? Aišku, jog Klaipėdos sukilimas bei krašto prisijungimas prie Lietuvos. Pastarieji įvykiai galėjo nulemti Ambasadorių konferencijos poziciją, kad atgautume uostamiestį, bet prarastume istorinę sostinę. Kita

vertus, tokia Lenkijos rytinė siena buvo užfiksuota 1921 m. kovo 18 d. Rygoje pasirašytoje taikos sutartyje tarp Lenkijos, Sovietų Rusijos ir Ukrainos SSR (Ibid., 50–60). Šio susitarimo išvakarėse lenkų iniciatyva Rygoje išleistas Lietuvos istorinis ir etnografinis žemėlapis („Lithuanie historique et ethnographique“), kuriame Vilniaus kraštas aiškiai priskirtas Lenkijai (žr. 3 priedą). Apie šį faktą nedelsiant užsienio reikalų ministeriją informavo Lietuvos atstovas Latvijoje Dovas Zaunius (*LVA* 3, 56). Vadinasi, didžiausias politines intrigas regione kėlė Sovietų Rusija, beveik prieš metus (1920-07-12) oficialiai pripažinusi Vilniaus kraštą lietuviams.

Išvados

1. Nuo XIX a. vidurio Prancūzijos politinė, ekonominė, kultūrinė įtaka Alžyro raidai buvo ypač ženkliai. Alžyro universitetas tapo regioniniu prancūzų mokslo ir kultūros centru, kur mokslininkų teisės bei politinės istorijos tyrimai buvo veikiami oficialios Paryžiaus pozicijos. Tai atsispindi ir J. Le Bideau disertacijoje.

2. J. Le Bideau į istorinės lietuvių sostinės priklausomybės problemą pažvelgė per demografinę bei vartojamos gimtosios kalbos prizmę. Jis abejojo visuotinių gyventojų surašymų (1897, 1923 m.) duomenų tikslumu, kuriuos veikė politinė situacija ir didelė žmonių migracija, bet tendencingai naudojo 1919 m. Vilniaus krašto lenkų surašymo rezultatais.

3. Disertacijoje remtasi autoritetingais to meto prancūzų mokslininkais. Tačiau net XX a. ketvirtajame dešimtmetyje dalies Prancūzijos politinio elito ir intelektualų požiūris į Lietuvos valstybingumo atkūrimą tebebuvo skeptiškas.

4. Sprendžiant gimtosios kalbos vartojimo klausimą Vilniaus krašte, J. Le Bideau išreiškė gana tvirtą nuomonę, jog lenkų kalba yra labiausiai paplitusi ginčijamoje teritorijoje, o Vilnius, anksčiau buvęs Lietuvos sostine, dabar tapo Lenkijos universitetiniu centru.

5. J. Le Bideau visiškai pritarė 1923 m. kovo 15 d. Ambasadorių konferencijos nutarimo „Dėl Lenkijos rytinės sienos“ turiniui ir net manė, kad Suvalkų sutarties sulaužymas bei generolo L. Želigovskio agresija tapo geriausia išeitimi iš užsitęsusių kaimyninių šalių teisinio konflikto.

6. XIX a. pabaigoje nei Vilniaus, nei Trakų, nei Švenčionių apskrityse lenkų tautybės asmenys nesudarė gyventojų daugumos. Tad galima daryti prielaidą, kad baltarusiai, rusai po generolo L. Želigovskio karinės invazijos į Vilniaus kraštą dėl įvairių sumetimų galėjo pakeisti savo tautybę.

7. Didžiuosius Lietuvos miestus kalbiniu atžvilgiu XIX a. pabaigoje galima laikyti labiau žydiškais nei lenkiškais. Kita vertus, vien tik kalba negalėjo nulemti asmens priklausomybės vienai ar kitai tautybei.

8. XIX a. pabaigoje, stiprėjant lietuvių tautinio atgimimo sąjūdžiui bei tvirtėjant lietuvių kalbos pozicijoms, prasidėjo krašto lituanizacijos procesas. Valstybingumo atkūrimas jam suteikė naują impulsą. Tačiau miesto, kur tvirtesnes pozicijas užėmė kitakalbiai, lietuvinimas užsitęsė kiek ilgiau. Kita vertus, ir čia jautėsi vis tvirtesnė lietuvių plėtra. Galima daryti prielaidą, kad generolo L. Želigovskio karinė invazija į Vilnių „išgelbėjo“ miestą nuo lituanizacijos poveikio.

9. Didžiosios Vakarų šalys Lietuvos valstybingumo bei sienų nustatymo klausimą tiesiogiai siejo su antikomunistinio fronto formavimo problema. Šia prasme lietuvių ir lenkų teritorinis ginčas turėjo būti išspręstas kompleksiskai: 1) Vilniaus krašto priklausomybė; 2) Klaipėdos krašto priklausomybė; 3) Nemuno internacionalizacija.

Šaltiniai

- LVA 1 – Dokumentai apie Lietuvos Nepriklausomybės pripažinimą, Lietuvos-Lenkijos santykių, padėties Klaipėdos krašte svarstymą Ambasadorių konferencijoje, *Lietuvos valstybės archyvas (toliau – LVA), f. 383, ap. 7, b. 295.*
- LVA 2 – Telegramos apie Lietuvos-Lenkijos konflikto sureguliovimą Tautų Sąjungoje, *LVA, f. 383, ap. 7, b. 128.*
- LVA 3 – Vilniaus krašto gyventojų prašymai prijungti jų kaimus prie Lietuvos, demarkacinės linijos aprašymas, Lietuvos etnografinis-istorinis žemėlapis, *LVA, f. 383, ap. 7, b. 153.*
- K l i m a s 1990 – Petras Klimas, *Iš mano atsiminimų*, Vilnius: Lietuvos enciklopedijų redakcija.
- LG 1923 – *Lietuvos gyventojai. Pirmojo 1923 m. rugsėjo 17 d. visuotino gyventojų surašymo duomenys*, Kaunas: Statistikos departamentas.
- LLS 1998 – *Lietuvos ir Lenkijos santykiai 1917–1994. Dokumentų rinkinys*, Vilnius: Valstybės žinios.
- KG – *Первая Всеобщая перепись населения Российской империи 1897 г. Ковенская губерния*, XVII, Санкт Петербург: Центральный статистический комитет министерства внутренних дел, 1904.
- VGI – *Первая Всеобщая перепись населения Российской империи 1897 г. Виленская губерния*, IV, Санкт Петербург: Центральный статистический комитет министерства внутренних дел, 1903.
- VGII – *Первая Всеобщая перепись населения Российской империи 1897 г. Виленская губерния*, IV, тетрадь 2, Санкт Петербург: Центральный статистический комитет министерства внутренних дел, 1901.
- SG – *Списки населенных мест Сувалкской губернии*, Санкт Петербург: Центральный статистический комитет министерства внутренних дел, 1901.

Literatūra

- B u c h o w s k i 2006 – Kszysztof Buchowski, *Litwomani i polonizatorzy*, Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.
- C e n c k i e w i c z 2005 – Sławomir Cenckiewicz, *Tadeusz Katelbach (1897–1977). Biografia polityczna*, Warszawa: Wydawnictwo LTW.
- G u m u l i a u s k a s 2006 – Arūnas Gumuliauskas, „Dar kartą tarpukario Lietuvos ir Lenkijos santykių klausimu“, *Acta humanitarica universitatis Saulensis*. Mokslo darbai, Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 342–350.
- G u m u l i a u s k a s 2007 – Arūnas Gumuliauskas, „T. Katelbacho renesansas, arba mintys apie Slavomiro Cenckievičiaus monografiją „Tadeušas Katelbachas (1897–1977). Politinė biografija“, *Acta Historica Universitatis Klaipedensis XV, Baltijos regiono istorija ir kultūra: Lietuva ir Lenkija. Karinė istorija, archeologija, etnologija*, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 267–268.

- G u m u l i a u s k a s 2008 – Arūnas Gumuliauskas, „Dar kartą Vilniaus klausimu“, *Istorija*, Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 70, 53–59.
- G u m u l i a u s k a s 2010 – Arūnas Gumuliauskas, „Lietuvos ir Lenkijos santykių atšilimo galimybių tarpukariu problema istoriografijoje“, *Florilegium Lithuanum: In honorem eximii professoris atque academici Lithuani domini Eugenii Jovaiša anniversarii sexagesimi causa dicatum*, Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 310–320.
- G u m u l i a u s k a s 2011 – Arūnas Gumuliauskas, *Regioninės politikos atspindžiai XX a. Lietuvos istorijoje*. Mokslo darbų apžvalga, Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
- J a n a u s k a s 2003 – Pranas Janauskas, „Lietuviškasis lūžis: kalbų varžybos Kauno savivaldybėje 1918–1928 metais“, *Darbai ir dienos*, 34, 33–47.
- K a s p a r a v i č i u s 2002 – Algimantas Kasparavičius, „Don Kichotas prieš Prometėją. Tarpukario lietuvių-lenkų iracionalioji diplomatija“, *Darbai ir dienos*, 30, 49–72.
- K o s m a n 1992 – Marceli Kosman, *Orzeł i pogoń: Z dziejów polsko-litewskich XIV–XX w.*, Warszawa: Książka i Wiedza.
- L a u r i n a v i č i u s 1997 – Česlovas Laurinavičius, *Politika ir diplomatija. Lietuvių tautinės valstybės tapimo ir raidos fragmentai*, Vilnius: Naujasis lankas.
- L a u r i n a v i č i u s 2004 – Česlovas Laurinavičius, „Kodėl abejota, bijota ir apsiribota? Lietuvos Vyriausybės požiūris į vidurio Lietuvos problemą“, *Darbai ir dienos*, 40, 253–276.
- L e B i d e a u 1934 – Jean, Louis, Prosper, Marie Le Bideau, *Les relations Lithuano-Polonaises. These pour le doctorat en droit*, Annee: Universite D’Alger.
- L e n a r c z y k 1999 – Zbigniew Lenarczyk, „Sytuacja polityczna na Litwie okresu międzywojennego w oczach polskich korespondentów w Kownie – Tadeusza Katelbacha i Jerzego Drobnika“, *Europa Wschodu i Zachodu*, 3, 66–70.
- Ł o s s o w s k i 1972 – Piotr Łossowski, *Kraje bałtyckie na drodze od demokracji parlamentarnej do dyktatury (1919–1934)*, Wrocław: Ossolineum.
- Ł o s s o w s k i 1982 – Piotr Łossowski, *Litwa a sprawy polskie*, Warszawa: Państwowe Wydawn. Naukowe.
- Ł o s s o w s k i 1985 – Piotr Łossowski, *Po tej i po tamtej stronie Niemna. Stosunki polsko-litewskie 1883–1939*, Warszawa: Czytelnik.
- Ł o s s o w s k i 1966 – Piotr Łossowski, *Stosunki polsko-litewskie w latach 1918–1920*, Warszawa: Książka i Wiedza.
- Ł o s s o w s k i 1997 – Piotr Łossowski, *Stosunki polsko-litewskie 1921–1939*, Warszawa: Instytut Historii PAN.
- Ł o s s o w s k i 1990 – Piotr Łossowski, *Tragedia państw bałtyckich 1939–1941*, Warszawa: Instytut Prasy i Wydawn. Novum.
- Ł o s s o w s k i 1996 – Piotr Łossowski, *Konflikt polsko-litewski 1918–1920*, Warszawa: Książka i Wiedza.
- Ł o s s o w s k i 2001 – Piotr Łossowski, *Litwa*, Warszawa: Wydawnictwo Trio.
- P r a z a u s k a s 2004 – Algimantas Prazauskas, „Vilniaus krašto problema. Etnopolitiniai ir tarptautiniai aspektai“, *Darbai ir dienos*, 40, 7–20.
- S a w i c k i 1998 – Jan Sawicki, *Michał Romer a problemy narodowościowe na ziemiach byłego Wielkiego Księstwa Litewskiego*, Toruń: Uniwersytet Mikołaja Kopernika.
- S i e r p o w s k i 1990 – Stanisław Sierpowski, *Piłsudski w Genewie. Dyplomatyczne spory o Wilno w roku 1927*, Poznań: Wyd. Instytut Zachodni.
- V a i t i e k ū n a s 2006 – Stasys Vaitiekūnas, *Lietuvos gyventojai: Per du tūkstantmečius*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Vilkelis 2006 – Gintautas Vilkelis, *Lietuvos ir Lenkijos santykiai Tautų Sąjungoje*, Vilnius: Versus aureus.

Žalys 2007 – Vytautas Žalys, *Lietuvos diplomatinės istorija (1925–1940)*, Vilnius: Versus aureus.

Žepkaitė 1978 – Regina Žepkaitė, „Buržuazinės partijos kai kurių užsienio politikos klausimų požiūriu“, *Klasės ir politinės partijos Lietuvoje 1919–1926 metais*, Vilnius: Mokslas.

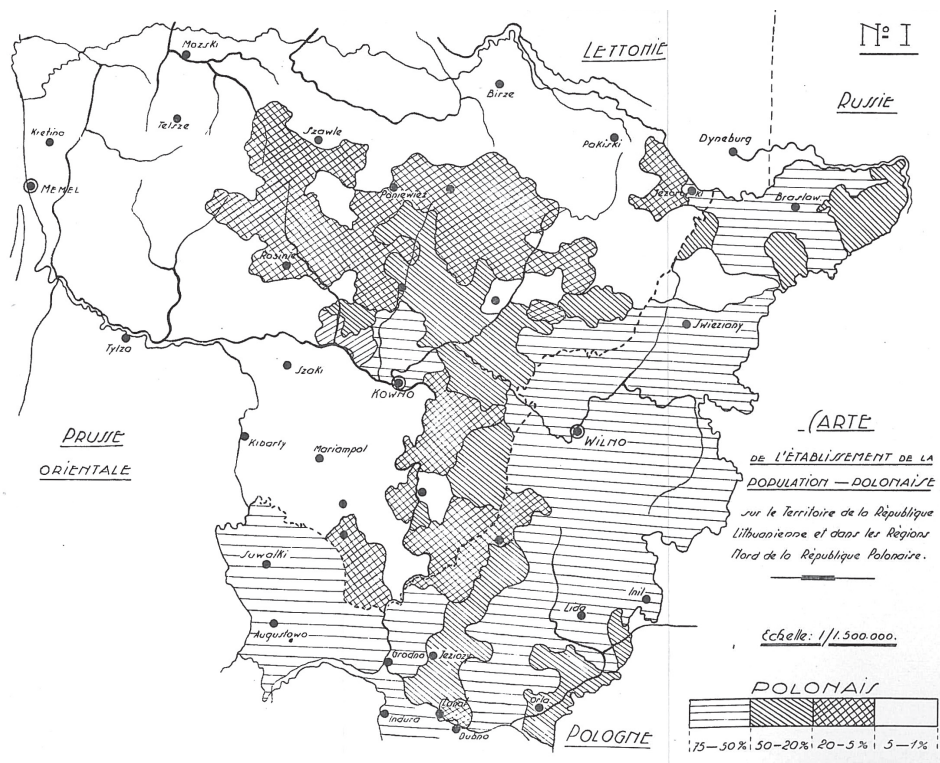
Žepkaitė 1980 – Regina Žepkaitė, *Diplomatija imperializmo tarnyboje: Lietuvos ir Lenkijos santykiai 1919–1939*, Vilnius: Mokslas.

Žepkaitė 1986 – Regina Žepkaitė, *Lietuva ir didžiosios valstybės 1918–1939*, Kaunas: Šviesa.

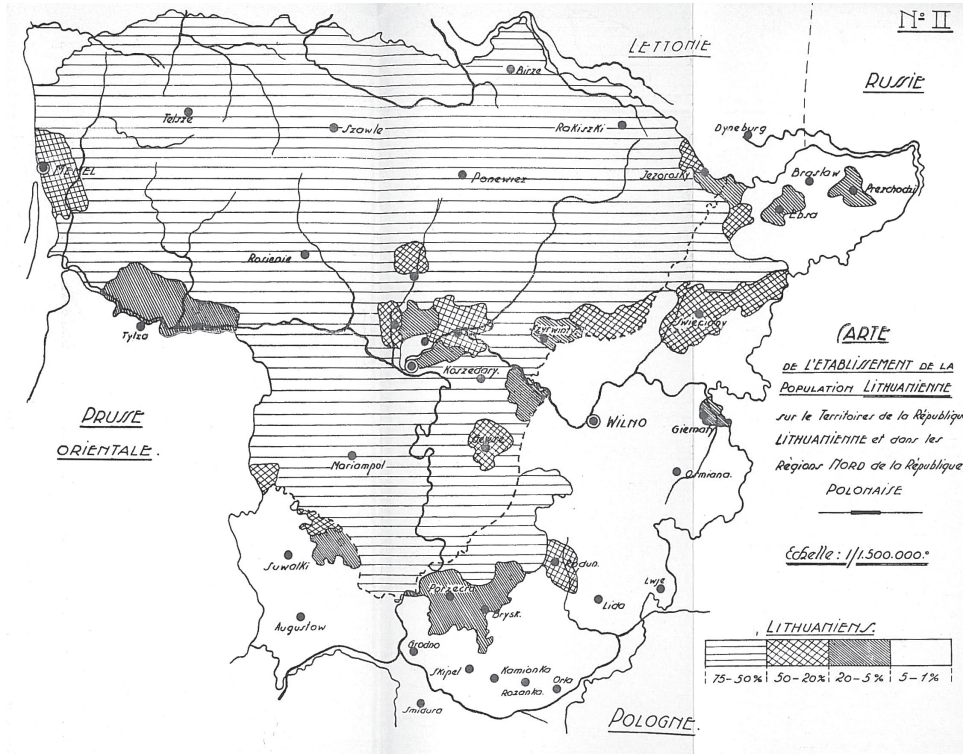
Žepkaitė 1973 – Regina Žepkaitė, *Lietuva tarptautinės politikos labirintuose (1918–1922 m.)*, Vilnius: Mintis.

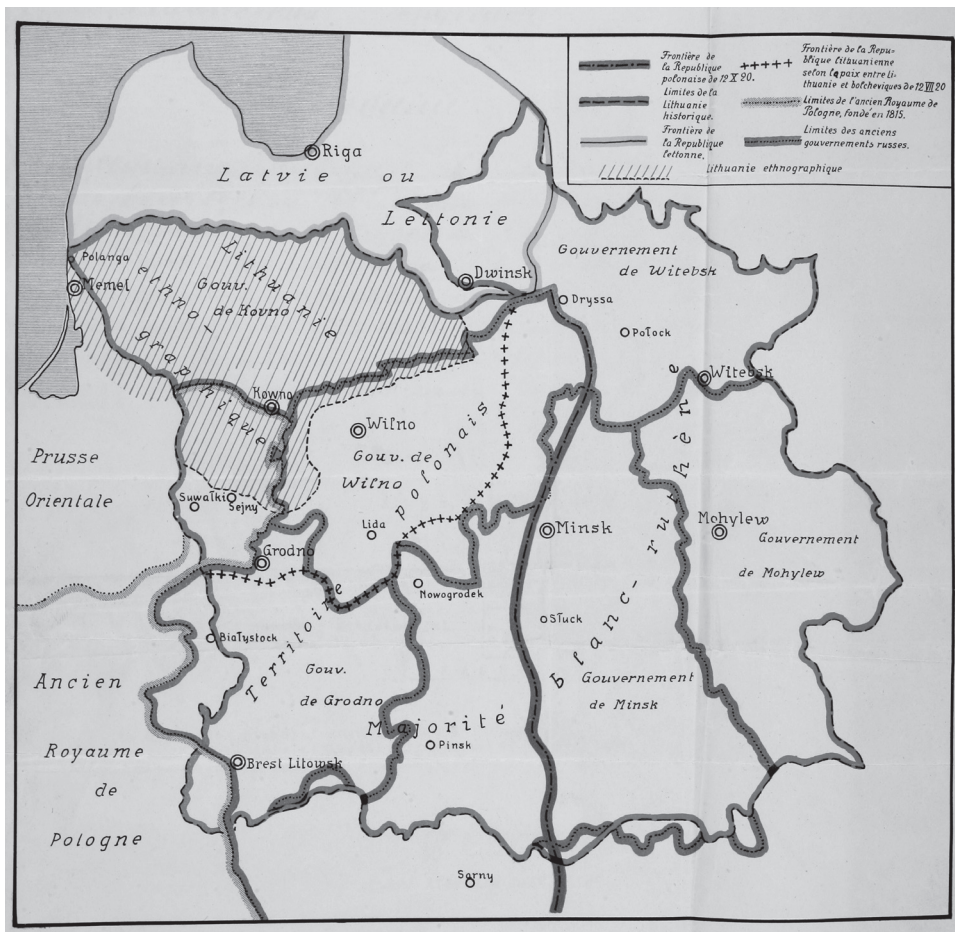
Žepkaitė 1990 – Regina Žepkaitė, *Vilniaus istorijos atkarpa: 1939 m. spalio 27 d. – 1940 m. birželio 15 d.*, Vilnius: Mokslas.

1 priedas

2 priedas

Arūnas Gumuliauskas

J. Le Bideau tyrimai: naujas požiūris į Lietuvos ir Lenkijos santykius tarpukariu iš Šiaurės Afrikos

Santrauka

Pagrindinės sąvokos: J. Le Bideau, Lietuvos ir Lenkijos santykiai, Ambasadorių konferencija, tarpukaris, Vilniaus kraštas, demarkacinė linija, gyventojų surašymas, Rygos taikos sutartis.

Nuo XIX a. vidurio Prancūzijos politinė, ekonominė, kultūrinė įtaka Alžyro raidai buvo ypač ženkli. Alžyro universitetas tapo regioniniu prancūzų mokslo bei kultūros centru,

kur mokslininkų teisės bei politinės istorijos tyrimai buvo veikiami oficialios Paryžiaus pozicijos. Tai atsispindi ir J. Le Bideau disertacijoje. Jis į istorinės lietuvių sostinės priklausomybės problemą pažvelgė per demografinę bei vartojamos gimtosios kalbos prizmę. Disertacijoje remtasi autoritetingais to meto prancūzų mokslininkais. Tačiau net XX a. ketvirtajame dešimtmetyje dalies Prancūzijos politinio elito ir intelektualų požiūris į Lietuvos valstybingumo atkūrimą tebebuvo skeptiškas. Sprendžiant gimtosios kalbos vartojimo klausimą Vilniaus krašte, J. Le Bideau išreiškė gana tvirtą nuomonę, jog lenkų kalba yra labiausiai paplitusi ginčijamoje teritorijoje, o Vilnius, anksčiau buvęs Lietuvos sostine, dabar tapo Lenkijos universitetiniu centru. Jis visiškai pritarė 1923 m. kovo 15 d. Ambasadorių konferencijos nutarimo „Dėl Lenkijos rytinės sienos“ turiniui ir net manė, kad Suvalkų sutarties sulaužymas bei generolo L. Želigovskio agresija tapo optimalia išeitimi iš užsitęsusio kaimyninių šalių teisinio konflikto. XIX a. pabaigoje nei Vilniaus, nei Trakų, nei Švenčionių apskrityse lenkų tautybės asmenys nesudarė gyventojų daugumos. Tad galima daryti prielaidą, kad baltarusiai, rusai po generolo L. Želigovskio karinės invazijos į Vilniaus kraštą dėl įvairių sumetimų galėjo pakeisti savo tautybę. Didžiuosius Lietuvos miestus kalbiniu atžvilgiu XIX a. pabaigoje galima laikyti labiau žydiškais nei lenkiškais. Tačiau vien tik kalba negalėjo nulemti asmens priklausomybės vienai ar kitai tautybei. XIX a. pabaigoje, stiprėjant lietuvių tautinio atgimimo sąjūdžiui bei tvirtėjant lietuvių kalbos pozicijoms, prasidėjo krašto lituanizacijos procesas. Valstybingumo atkūrimas jam suteikė naują impulsą. Tačiau miesto, kur tvirtesnes pozicijas užėmė kitakalbiai, lietuvinimas užsitęsė kiek ilgiau, bet ir čia jautėsi vis tvirtesnė lietuvių plėtra. Galima daryti prielaidą, kad generolo L. Želigovskio karinė invazija į Vilnių „išgelbėjo“ miestą nuo lituanizacijos poveikio. Didžiosios Vakarų šalys Lietuvos valstybingumo bei sienų nustatymo klausimą tiesiogiai siejo su antikomunistinio fronto formavimo problema. Šia prasme lietuvių ir lenkų teritorinis ginčas turėjo būti išspręstas kompleksiskai: 1) Vilniaus krašto priklausomybė; 2) Klaipėdos krašto priklausomybė; 3) Nemuno internacionalizacija.

Arūnas Gumuliauskas

J. Le Bideau's Research: a New Perspective on the Interwar Lithuanian – Polish Relations from North Africa

S u m m a r y

Keywords: *J. Le Bideau, Lithuanian – Polish relations, Conference of the Ambassadors, interwar period, Vilnius region, demarcation line, population census, Riga peace treaty.*

Since the mid-nineteenth century the political, economic and cultural influence of France on the development of Algeria was especially significant. The University of Algiers became a regional centre for French science and culture, where the research on law and political history was influenced by the official policy of Paris. That tendency is also reflected in the dissertation of J. Le Bideau. He viewed the problem of Lithuanian historical capital's belonging through the prism of demographics and the native language of the local inhabitants. The dissertation refers to the authoritative French scholars of the time. However, even during the 1930s part of French political elite and intellectuals were still

sceptical towards the restoration of Lithuania's independence. In dealing with the question of inhabitants' mother tongue, J. Le Biddeau expresses quite strong opinion that Polish language was the most widespread in the territory in question, and that the city of Vilnius, which had been Lithuania's capital earlier, now became one of Poland's major university towns. He completely agreed with the content of the Ambassador Conference's (March 15, 1923) verdict "Concerning the eastern borders of Poland" and even maintained that the breach of the Suwalki treaty and the aggression of L. Zeligowski was the optimal solution to the stalemate in the conflict between the two neighbouring countries. However, in the end of the 19th century the people of Polish nationality did not constitute the majority of inhabitants neither in the Vilnius county, nor in the Trakai or Švenčionys counties. Thus, it may be assumed that after the military invasion of L. Zeligowski, local Belarusians and Russians might have changed their nationality for various reasons. The major towns of Lithuania at the end of 19th century were linguistically more Jewish than Polish. However, language alone could not determine a person's ethnic belonging. At the end of the 19th century, when the national revival among Lithuanians was gaining strength and the positions of the Lithuanian language became stronger, the country underwent the process of Lithuanization. The restoration of independence gave this process a new impulse. However, the Lithuanization of the city, in which speakers of other languages had stronger positions, lasted a little longer, although even here the increasing influence of Lithuanian language and culture was felt. We can assume that the military invasion of General L. Zeligowski "saved" Vilnius from the influence of this process. The biggest Western powers viewed the question of Lithuania's statehood and its borders through the prism of creating an anti-Communist front. In this sense, Lithuanian – Polish territorial conflict had to be solved in a complex way: 1) belonging of the Vilnius region; 2) belonging of the Klaipėda region; 3) internationalization of the river Nemunas.

A r ū n a s G U M U L I A U S K A S

Istorijos katedra

Šiaulių universitetas

P. Višinskio g. 38

LT-76352 Šiauliai

[gumaras@gmail.com]